

HOOFDSTUK III.

FLEKTIE.

't Afrikaans onderscheidt zich van het Nederlands door een zeer sterke afslijting van de buigingsuitgangen. Niet alleen zijn in 't Afr. die oude buigingsuitgangen verdwenen, die ook 't levend Ndl. verloren heeft maar nog door 't Ndl. schrift bewaard worden, doch ook andere die in 't Ndl. nog in volle bloei zijn. 't Sterkst heeft deze afslijting in 't Afr. plaats gehad waar de uitgangen in 't Ndl. geen bepaalde betekenis maar enkel een konkordantie uitdrukken; — waar zij in zo'n geval in 't Afr. bewaard zijn gebleven, hebben ze er in de regel enkel 'n rythmiese funktie, of zijn ze uit hun histories verband geïsoleerd geraakt. De meeste uitgangen met betekenis-waarde daarentegen zijn in 't Afr. blijven voortbestaan. Van die welke verdwenen zijn, wordt de funktie òf door andere òf door omschrijvingen vervuld. Ingedeeld onder de afzonderlike rededelen, wordt op de volgende bladzijden uiteengezet niet alleen wat er nog in 't Afr. van flektie is overgebleven, maar ook: hoe die taal in 't verlies heeft voorzien.

HET LIDWOORD.

Het Bepalende Lidwoord is *die* voor alle geslachten en naamvallen, enkel- en meervoud, b.v.: *die man, vrou, kind, manne, vroue, kinders*.

Na *aan* echter kan de Onbep. W. zowel 't als *die* hebben, b.v.: *aan 't werk* of *aan die werk*.

Opm. (I) 't leeft ook nog voort in enkele vaste uitdrukkingen als: *om 't ewe, in 't kort*.

Opm. (II) *De* wordt soms gebruikt waar met biezondere nadruk gesproken wordt, b.v.: *Wat de hel meen hij daarmee? Wie de duiwel sal mij dit verbied?*

Opm. (III) *Den* leeft voort in de uitdrukking *deurentijd* (= gedurig). De verbogen vorm van het Lidwd. komt verder nog voor in veel vaststaande uitdrukkingen als: *kwelling des geestes; sweet des aanskijns; smiddags; saans; destijds; brood der smarte; ter nouernood; ter dood; mettertijd; ten opsigte van; ten dele; ten minste* enz.

Het Niet-bepalende Lidwoord *een* wordt enkel verbogen in de betekenis *zekere*, b.v. *ene van der Merwe* en in zelfstandig gebruik, waar 't echter ook onverbogen kan blijven, b.v. *die eerste ene* of *die eerste een*.

HET BIJVOEGELIKE NAAMWOORD.

Van de oude Nederlandse verbuiging van het Bijv. Nwd. is slechts weinig overgebleven in 't Afr., dat nog enkel onderscheidt tussen gevallen waar 't wèl en waar 't geen *-e* heeft. Deze onderscheiding heeft echter niets met geslacht te maken en komt voor 't Attributief gebruik hierop neer dat — behoudens enkele gevallen, vermeld onder c (1), waar er een betekenisverschil mee gepaard gaat — sommige Bijv. Nwdn. steeds, en andere nooit *-e* krijgen. Het Afr. spraakgebruik is moeilijk te formuleren en verdient een nauwkeuriger en uitgebreider onderzoek dan 't tot nog toe te beurt is gevallen. De onderstaande formulering komt, wat de hoofdzaken betreft, overeen met die van Malherbe (*Afrikaanse Taalboek pp. 46 vlgg.*), die echter evenals schrijver dezes een geboren Bovenlander is. In hoeverre plaatselijke verschillen zich voordoen, is dus op 't ogenblik moeilijk te zeggen. Wij vermoeden echter, dat 'n verder onderzoek aan 't licht zal brengen, dat 't Transvaals 'n groter voorliefde heeft voor de vormen met *-e* dan 't Bovenlands.

Opm. 't Afr. behoudt nog resten van de oude verbuiging in vaststaande uitdrukkingen als: *in korten tijd; onse liewen Heer; goeiendag; goeienaand; ter elfder ure; te goeder trou; te langen leste; allerhande enz.*

Predikatief Gebruik:

Predikatief gebruikte Bijv. Nwdn. hebben evenmin als in 't Ndl. *-e*. Men zegt dus: *Die man is lank, kort enz.*

De Predikatieve vorm van *goeie* is *goed*;

dooie — *dood*;

ou — *oud*;

koue — *koud*;

maar van *rooi* — *rooi*;

en *kwaai* — *kwaai* (= kwaadaardig).

Daarentegen wordt *kwaad* (= boos) enkel Pred. gebruikt.

De Predikatieve vorm van *nuwe* is *nuut*;

jong — *jonk* (zelden *jong*).

lang — *lank* (zelden *lang*).

Zelfstandig Gebruik:

Zelfstandig gebruikte Bijv. Nwdn. krijgen altijd *-e*, b.v.: *Die arme het niks van die rijke gekrij nie; die mooie; die swarte* enz.

Opm. *Ene* en *een* worden naast elkaar gebruikt, b.v. *hierdie ene* of *hierdie een*.

Attributief Gebruik:

Hier moeten we onderscheiden tussen A. eenlettergrepige en B. meerlettergrepige Bijv. Nwdn.

A. Eenlettergrepige Bijv. Nwdn.:

De *e* treedt vooral op bij die stamuitgangen die ten opzichte van 't Ndl. in 't Afr. onder zekere voorwaarden een verandering kunnen ondergaan.

(1) In Predikatief gebruik valt *t* op 't eind in 't Afr. weg na Ndl. *k*, *f*, *s*, *ch*, (Afr. *g*), *p*. In Attributief gebruik wordt *t* + *e* hersteld, b.v. (Pred.) *naak* — (Attr.) *naakte*; *saf* (wisselvorm van *sag*) — *safte*; *vas* — *vaste*; *sag* — *sagte*; *dig* — *digte*; *stip* — *stipte*.

Opm. *t* valt in enige woorden weg vóór *s*, b.v. *groos* naast *groots*. In Attr. gebruik heeft men gewoonlijk *grootse*.

Laaste moet volgens de regel voor de overtreffende trap de *-e* hebben. Andere Bijv. Nwdn. behouden in de overtreffende trap de *t*: *nuutste*, *soetste*, *grootste* enz.

(2) Bijv. Nwdn. die in de Pred. vorm uitgaan op *d*, voorafgegaan door een lange klinker of tweeklank, hebben in Attr. gebruik *-e*, hetzij de *d* zonder meer verdwijnt, hetzij die de voorafgaande klinker tot een tweeklank laat overgaan, b.v. *breed* — *breë*; *wijd* — *wije*; *goed* — *goeie*; *dood* — *dooie*.

Opm. (I) Hierbij is ook te rekenen *blij* — *blje*.

Opm. (II) Van *kwaai* (Ndl. *kwaad*) is de Attr. vorm echter *kwaai*; van *rooi* (Ndl. *rood*) — *rooi*; van *oud* — *ou*; naast het gewone *koue* komt *kou* voor in *kouwater* en naast *dooie* gewestelik ook *dooi*.

Ook na *d* die bewaard blijft, krijgt 't Bijv. Nwd. *-e*, b.v. *vreemd* — *vreemde*; *glad* — *gladde*.

(3) Bijv. Nwdn. die in de Pred. vorm uitgaan op *g*, voorafgegaan door een lange klinker of tweeklank, verliezen *g* in Attr. gebruik en krijgen *-e*, b.v. *laag* — *lae*; *leeg* — *leë*; *droog* — *droë*, *ruig* — *ruie*.

Ook indien *g*, hetzij als klapper, hetzij als spirant, behouden blijft, krijgen deze Bijv. Nwdn. *-e*, b.v. *vage*, *stage*, *droge*, *lege*.

Bijv. Nwdn. die uitgaan op *g*, voorafgegaan door een korte klinker, moeten in Attr. gebruik klankwettig de *g* verliezen met rekking van de voorafgaande klinker tot een lange open klank en *-e* krijgen, b.v. *stug* — *stûe*; *log* — *lôe*. Daarnaast spreekt men echter ook van 'n *stug vent* en 'n *logge beweging*. Evenzo zijn in Zelfstandig gebruik *die stugge* en *die logge* misschien gewoner dan *die stûe* en *die lôe*.

(4) Bijv. Nwdn. die uitgaan op *f* na lange klinker, tweeklank, *l* of *r*, krijgen in Attr. gebruik *-we*, b.v. *dooƿ* — *dowe*; *gaaf* — *gawe*; *lieƿ* — *liewe*; *stijf* — *stijwe*; *half* — *halwe*; *skurf* — *skurwe*; die uitgaan op *f* na korte klinker krijgen *-wwe*, b.v. *laf* — *lawwe*; *doƿ* — *dowwe*; *muf* — *muwwe*.

(5) Bijv. Nwdn. op *-s* kunnen Attributief met of zonder *-e* gebruikt worden. Dus steeds: *flukse*, *snaakse*, *lose*, *heuse*, *ganse* — *bros*, *voos*, *vies* — maar: *vals* en *valse*, *dwaas* en *dwase*; *kies* en *kiese*; *kuis* en *kuise*.

Die welke afgeleid zijn van Zst. Nwdn. krijgen steeds *-e*: *Joodse*, *Griekse*, *Skotse*; *aardse*, *kerkse*, *helse*, *doodse*, enz.

(6) Ook bij de Bijv. Nwdn. op *r*, *l* en *w* (Afr. *u*) wisselt het gebruik: *pure*, *stoere*, *ware*, *nare*, *fiere* — *baar*, *suur*, *seer*, *ver* — *dor* en *dorre*, *klaar* en *klare*; *alle* — *heel* en *hele*, *vol* en *volle*; *troue*, *nuwe*, *ruwe*, *sluwe* — *rou*, *blou*, *grou*, *lou*, *sku*.

(7) Bijv. Nwdn. op (klinkers en) tweeklanken en op medeklinkers in andere dan de behandelde gevallen krijgen geen *-e*, *fraai*, *mooi*, *lui*, *vrij* — *diep*, *vlak*, *lang*, *lam*, *dun* enz.

(8) Bijwdn., als Bijv. Nwdn. gebruikt, krijgen, onverschillig of zij één- of meerlettergrepig zijn, geen *-e*, b.v.: 'n *af been*; *toe oë*; *sij ou op liggaam*; 'n *orent postuur*. In de overtreffende trap natuurlijk wel: *die voorste man*; *die onderste trap*.

(9) Ook de herhaalde werkwoordstam, die de funktie heeft van 'n Bijv. gebruikt Teg. Deelwd., krijgt, onverschillig of die één- of meerlettergrepig is, geen *-e*, b.v.: 'n *sukkel-sukkel lopie*; 'n *lag-lag gesig*; 'n *draƿ-draƿ gangetjie*.

B. Meerlettergrepige Bijv. Nwdn.:

(1) De meerlettergrepige Bijv. Nwdn. krijgen *-e* behalve die welke op *-er* (dus ook alle Bijv. Nwdn. in de vergrotende trap) *-el*, *rm*, en *lm* uitgaan, v.bb.: *die voornaamste rede*; 'n *uitge-maakte saak*; 'n *soekende gees*; 'n *lastige kêrel*; 'n *gemaklike oorwinning*, maar: 'n *beter gedagte*; *met vaster oortuiging*; 'n *lekker appel*; 'n *vermetel vent*; 'n *simpel storie*; 'n *warm hart*; *die arm boer*; *die skelm laggie*; *sij skelm manier*.

Ook woorden van vreemde herkomst met het aksent op de

uitgang (-aal, -aan, -aat, -ant, -eel, -ief, -iek) krijgen -e, b.v. *finale, spontane, delikate, vakante, formele, aktiewe, diplomatieke*. De woorden op -abel vormen gewoonlijk 'n uitzondering: *miserabel, rendabel, respektabel, abominabel*.

Opm. (I) *Tamaai*, vermoedelijk 't enige meerlettergrepige Bijv. Nwd. op een tweeklank, krijgt geen -e.

Opm. (II) Resten van 't histories verschil treffen we nog aan b.v. in 'n *sekere Liebenberg, sekere mense* tegenover 'n *seker iets, 'n seker middel; enige weke* tegenover *enig iets, een*.

(2) Samengestelde Bijv. Nwdn. met éénlettergrepig tweede lid worden behandeld als eenlettergrepige woorden, b.v. *welkom, halfwas, halfslijt, goedkoop* (zonder -e) maar *stokdowe, doodgoeie, dolleë* (met -e).

(3) Sterke Verl. Deelwdn. en andere Bijv. Nwdn., die in 't Ndl. op -en uitgaan, verliezen de -n in 't Afr.; b.v. Ndl. *gouden, verscheiden, verloren, ingenomen* > Afr. *goue, verskeie, verlore, ingenome*.

(4) Van de Stoffelike Bijv. Nwdn. zijn er behalve in figuurlike uitdrukkingen als: 'n *ijseren wil, 'n stale hart, 'n gulde geleentheid*, maar enkele die de -e behouden hebben, b.v. *goue* ('n *goue ketting*) en *erde* ('n *erdepot*). Gewoonlijk valt de e weg en kan 't taalgevoel niet meer onderscheiden tussen zulke Bijv. Nwdn. en stofaanduidende Zst. Nwdn., die 't eerste lid van een samenstelling uitmaken, b.v. 'n *strooihoed, 'n struis* (< *strooihuis*), 'n *blykbord, 'n rietdak*.

Opm. (I) In *glaas* (b.v. *glaasogie, glaasdeur*) is de -e verloren maar blijft de rekking van de a bewaard.

Opm. (II) Volgens de jongste spellingregels worden stofnamen met de volgende Zst. Nwdn. aaneengescreven.

C. Verbuiging gepaard met betekenisverschil, en onder literaire invloeden.

(1) Bijv. Nwdn. die gewoonlijk zonder -e gebruikt worden kunnen onder sterke nadruk of in overdrachtelike betekenis verbogen worden: 'n *arm man* maar 'n *arme sukkelaar; in die diep sloot* maar *in diepe vernedering*.

(2) Vooral in minder alledaagse uitdrukkingen wordt de Afr. vorm van 't Bijv. Nwd. sterk beïnvloed door de uit de literaire taal bekende Ndl. vorm. Men zegt dus: *op grote skaal* (maar *groot mense*); *die verre toekoms* (maar 'n *ver ent*); *met heldere blik* (maar *helder oë*); *met gezond verstand* (maar *gesonde lede*); *na grondig oorleg* (maar *die grondige waarheid*).

Opm. Bij Afr. schrijvers vindt men dikwels onder Ndl. invloed de Bijv. Nwdn. in een vorm die afwijkt van 't Afr. spraakgebruik.

(3) Eveneens van literaire oorsprong is het toenemende gebruik om Bijv. Nwdn., van plaatsnamen afgeleid, zonder *-se* te bezigen en dus 'n samenstelling van Zst. Nwd. + Zst. Nwd. te gebruiken in plaats van een Bijv. Nwd. + 'n Zst. Nwd., b.v. *die Caledon tentoonstelling, die Bloemfontein kongres* in plaats van *Caledonse, Bloemfonteinse*. Dit gebruik, dat in 't in Z.-Afrika geschreven Ndl. overgenomen is uit 't Eng., is vandaar overgegaan in 't literair Afrikaans en begint de neiging te vertonen om ook in gesproken Afrikaans over te gaan.

Trappen van Vergelijking.

(1) De Vergrotende Trap wordt gevormd door *-er* (na *-r, -der*), de Overtreffende Trap door *-ste* achter de Pred. vorm van de Stellende Trap te voegen, b.v. *mooi — mooier — mooiste, suur — suurder — suurste*.

Uitzondering is *nuut — nuwer — nuu(t)ste*.

Opm. (I) Men neme bij de vorming van de Vergr. Tr. de gewone klankwetten in acht: (a) *d* en *g* vallen tussen lange klinkers of tweeklanken en de onbetoonde *-e* weg; *koud — kouer; wijd — wijer; laag — laer; leeg — leër* (waarnaast *vager* echter als gewone Vergr. Tr. van *vaag* moet aangezien worden. Van *kwaad* (= boos) heeft men *kwater* en *kwaaiër*). (b). Na korte klinker valt *g* weg met rekking van de voorgaande klinker (waarbij *e, i, o, u* tot 'n open klank worden): *stug — stûer, log — lôer* (naast *logger*), en blijft *d*: *glad — gladder*. (c) *f* na lange klinker, *l* en *r*, gaat in de verbuiging over tot *w*, na korte klinker tot *ww*: *doof — dower; gaaf — gawer; dof — dowwer; grof — growwer*. (d) *t*, die aan 't eind wegvalt na *k, f, s, ch* (Afr. *g*), *p* wordt vóór *-er* hersteld: *naak — naakter; saf — satter; vas — vaster; dig digter; stip — stipter*.

Opm. (II) Ook achter woorden op *-s* wordt schriftelik *-ste* in de Overtr. Tr. gevoegd: *wijs — wjssste; dwaas — dwaasste*.

Opm. (III) *t*, die in de Stell. Tr. wegvalt na *k, f, s, ch* (Afr. *g*) *p*, blijft ook in de Overtr. Tr. (waar hij, indien hersteld, niet aan 't begin van een lettergreep zou komen te staan) achterwege: *naakste; safste, vasste, digste, stipste*; daarentegen *nuut — nuu(t)ste; soet — soetste; groot — grootste*.

Opm. (IV) Waar klinkers, die tot verschillende lettergrepen behoren, ten gevolge van het wegvallen van *v, g* of *d* naast elkaar komen te staan, kunnen ze in de Overtr. Tr. samentrekken, ook waar dat in de Stell. Tr. niet gebeurt, b.v. *bo* (Ndl. *boven*) — *boënste en boonste; maer, maar* (Ndl. *mager*) — *maerste, maarste; eie* (Ndl. *eigen*) — *einste*. Hoewel de Akademie zich over dit geval niet uitlaat, schijnt — met 't oog op het voorschrift voor Verkleinwoorden — de bedoeling te

zijn, dat 't schrift deze samentrekking niet erkennen moet en men dus moet schrijven: *boënste, maerste, eienste*.

Opm. (V) In Predicatief gebruik verschijnt de Overtr. Tr. met of zonder *die*: *Hij is (die) eerste in sij klas; die rivier is (die) droogste in die winter*.

(2) De gevallen waarin vormen van een vreemde stam gebruikt worden om een hogere trap uit te drukken van de eigenschap, uitgedrukt door een bepaald woord in de Stell. Tr., komen overeen met 't Ndl. Daarbij is te voegen: *baie* (naast *veel*) — *meer* — *meeste*.

(3) De Vergr. en Overtr. Tr. kunnen ongeveer onder dezelfde omstandigheden als in 't Ndl. gevormd worden met *meer* en *mees*.

Opm. Verdubbelde Vergrotende-Trapsuitgangen als *meer beter(der)*; *meer tevredener* worden voor plat gehouden.

HET ZELFSTANDIGE NAAMWOORD.

Geslacht.

Het Afrikaans kent alleen 't *natuurlik*, geen *taalkundig* geslacht.

Opm. Voor enkele resten van taalkundig geslacht zie onder de Voor-naamwoorden.

Geslachtsverschil wordt evenals in 't Ndl. uitgedrukt door afzonderlijke woorden: *man* — *vrou*, *oom* — *tante* enz. en door middel van achtervoegsels: *-ster*, *-es*, *-in*, *-e*, *-se* enz.; *skrijfster*, *sangeres*, *leeuwin*, *eggenote*, *Amsterdamse*.

Opm. Daar *-in* het aksent draagt, blijven Ndl. *g*, *d*, *v* in 't Afr. bewaard: *wolf* — *wolvin*, *god* — *godin*.

Bij diere- en vogelnamen wordt een ruim gebruik gemaakt van de woorden *mannetje* en *wijfie* vóór of achter die namen, b.v. *mannetjevolstruis* of *volstruismannetje* — *wijfievolstruis* of *volstruiswijfie*; *mannetje-*, *wijfie-eend* of *eendmannetje*, *-wijfie*; *mannetje-*, *wijfietier* — *tiermannetje*, *-wijfie*.

Naamval.

In 't Afr. wordt geen verbuiging meer gebruikt om 'n naamvalsverhouding uit te drukken. Voor zover die verhouding niet blijkt uit de woordorde, wordt ze uitgedrukt door middel van voorzetsels: *van*, *aan*, *vir* enz. Bezit kan daarenboven worden uitgedrukt door middel van het woordje: *sij*, *se*, in de plaats waarvan bij Vr. woorden (naar 't natuurlijk geslacht) *haar* en bij meervoudige woorden — *hul(le)* kan (maar niet *hoeft* te) staan b.v. *Dis die pot sij* (of *se*) *deksel*; *Dis Pa sij* (of *se*) *hoed*, *ma haar*

(of *sij, se*) *rok, die kinders hul(le)* (of *sij, se*) *speelgoed*. In zelfstandig gebruik heeft men voor 't Mann. geslacht Enk. *sijn(e)*; voor 't Vr. Enk. *hare, sijn(e)*; voor 't Onz. Enk. *sijn(e)*; voor 't Mv. *sijn(e)*; b.v. *Dis die pot sijn(e); pa sijn(e); ma sijn(e), hare; die kinders sijn(e)*.

Uitdrukkingen als: *in Bloemfontein se distrik* naast *in die Bloemfonteinse distrik*; *vanmelewe se dae* naast *die outijse* (< *oud-tijdse*) *mense* geven aanleiding daartoe, dat 't spraakgevoel niet altijd meer onderscheidt tussen dit woord *se* en *-se* als uitgang van Bijv. Nwdn. Vandaar de afslijting van de geslachtsonderscheiding en het gevolg, dat *se* op weg is een buigingsuitgang bij Zst. Nwdn. te worden en wel om bezit aan te duiden.

Opm. Resten van de oude verbuiging bestaan nog in vaste uitdrukkingen als: *'n kind des doods; snags; in gemoede; heden ten dage; ten dele* enz.

G e t a l.

Het Afr. maakt gebruik van dezelfde middelen (afzonderlijke woorden, de achtervoegsels *-s, -e(n), -ens, -ers, ere(n),* enz.) als 't Ndl. om 't Mv. uit te drukken. Toch zijn er belangrijke verschillen, als voldoende blijken zal uit de volgende regels:

(I) Eénlettergrepige woorden en andere Germaanse woorden, bij welke 't aksent op 't laatste deel valt, krijgen *-e*. Tevens kunnen *ǎ, ě, ĭ, ō*, gerekt worden tot *ā, ē, ō*, b.v. *vat — vate; gebed — gebede; lid — lede; God — Gode*.

Het Afr. heeft in afwijking van 't Ndl.: *dak — dakke; rat — ratte* (Ndl. *raderen, raden*); *bad —* naast *baaie* ook *badde, batte, baddens*; *hotnotsgot — hotnotsgotte*; *hol — holle*; *slot — slotte*; *lid —* naast *lede* ook *litte*; *skip —* naast *skepe* ook *skippe*; *smid —* naast *smede* en *smids* ook *smitte*.

(Met *p* voor Ndl. *b*): *krap — krappe; krip — krippe* (naast *kribbe*).

(Met *t* voor Ndl. *d*): Behalve *ratte* en *hotnotsgotte* nog: *potlood —* naast *potlode* ook *potlote*; ¹⁾*rant — rante* (van bergen) tegenover ¹⁾*rand — rande* (van andere voorwerpen); *ent — ente*; *raad —* naast *raadgewinge* en *rade* ook *rate*.

(Met *d* voor Ndl. *t*): ¹⁾*boud — boude* (lichaamsdeel) tegenover ¹⁾*bout — boute* (voor 't schroeven); *mied (miet) — miede, miedens* naast *miete*.

¹⁾ Deze onderscheidingen, die o.a. door de Akademie gehandhaafd worden, zijn niet geheel boven verdenking. De Afrikaners die door schrijver dezes over dit punt ondervraagd zijn, neigen tot 't gebruik van *ōf* de vorm met *d* *ōf* die met *t* in alle betekenissen.

Men neme bij de toevoeging van *-e* de Afr. klankregels, waarvan een opsomming gegeven is onder de „Trappen van Vergelijking”: (1) *Opm.* (I) in acht. Daarbij is nog te voegen, dat *d*, die in 't Enk. wegvalt na *g*, in 't Mv. hersteld wordt. V.bb.: (a) *pad* — *paaie*, *gebod* — *gebooie*, *plaag* — *plae*, *tuig* — *tuie*. (b) *vlag* — *vlae*, *eg* — *êe*, *wig* — *wie*, *sog* — *sôe*, *brug* — *brûe*, *vod* — *vodde*. (c) *skaaf* — *skawe*, *wolf* — *wolwe*, *erf* — *erwe*, *moj* — *mowwe*, *straf* — *strawwe*. (d) *drijf* — *dritte*, *nes* — *neste*, *nag* — *nagte*, *amp* — *ampte*. (e) *deug* — *deugde*, *maag* — *maagde*.

Opm. (I) Naar analogie van de woorden onder (d) kunnen ook veel woorden met een oorspronkelijke *s*-uitgang een Mv. op *-te* hebben, b.v. *lies* — *lieste*, *klas* — *klaste* naast *klasse*, *bos* — *boste* naast *bosse* enz.; *graf* heeft *grafte* naast *grawe*, en *rug* (lichaamsdeel) *rugte* naast *rûe*. Omgekeerd heeft *skof* naast *skotte* ook *skowwe*.

Opm. (II) Naar analogie van de woorden onder (a) worden ook *mierkaue* en *gaai*e gehoord naast *mierkatte* en *gate*.

Opm. (III) Men lette nog op de volgende woorden: *vij* (Ndl. *vijg*) Mv. *vije*; *hemp* — *hemde*; *biesroei* (< *roede*) — *biesroeie*.

Eenlettergrepige woorden, die in 't Mv. op *-s* uitgaan, zijn behalve *ooms*, *maats*, *broers*, *seuns*, *mans* (naast *manne*) en andere, waar 't Afr. overeenkomt met 't Ndl., nog: *saals* (Ndl. *zadels*) naast *sale*; *tooms* naast *tome*; *geweers* naast *gewere*; *roers*; *neels*; *spreeus*; *leeus*.

Evenals in 't Ndl. kunnen woorden van vreemde herkomst, met aksent op 't laatste deel, een *s*-meervoud hebben, dikwels naast 'n Mv. op *-e*: *offisiers*, *kapteins*, *generaals* (naast *offisiere*, *kapteine*, *generale*) enz. Uitgesloten is het *s*-meervoud echter bij voorwerpsnamen op *-ier*, *-eur*, *-oor*: *baniere*, *humeure*, *komfore*.

(2) Meerlettergrepige woorden op *-el*, *-em*, *-en*, *-er*, *-rm*, *-lm*, *-aar*, *-ier*, *-aard*, *-erd*, *-asie* nemen gewoonlijk *-s*. V.bb.: *appels*, *besems*, *bakens*, *bakkers*, *derms*, *skelms*, *bedelaars*, *hofeniars*, *lafaards*, *stouterds*, *bosskasies*. Vele kunnen daarnaast — doch enkel in zeer verheven stijl — *-e* nemen. De vorm met *-e* is de gewone bij *Christene*, *engele*.

Woorden op *-or* nemen *-s* of *-e*: *professors* of *professore*; op *-aris* *-e*: *notarisse*.

(3) Verkleinwoorden nemen *-s*, soms — evenals in 't Ndl. — met ingevoegde *-er* -: *lampie* — *lampies*; *kindjie* — *kindertjies*; *kleejjie* — *kleejtjies*.

(4) Woorden op *-ling* en *-eling* nemen *-e*: *leerlinge*, *skipbreukeling*, *vlugteling*, enz. Naast *ouderlinge* en *sendeling* heeft men ook *ouderlings* en *sendelings*.

(5) Woorden op *-ing*, van een werkwoordelijke stam gevormd,

kunnen *-e* of *-s* nemen: *vergaderings* of *vergaderinge*; *verenigings* of *vereniginge*. *Aanstellings* in de zin „aanstellerigheid” wordt alleen met *-s* gebruikt.

(6) Woorden van vreemde oorsprong, die op een klinker uitgaan, nemen *-s*, waarvóór een apostrofe geschreven wordt, indien de klinker *é, i, o, u* of beklemtoonde *a* is, b.v. *duo's, parvenu's, karba's* (mandefles), maar *massas*.

(7) Eigennamen, die op *-s* uitgaan, krijgen in 't Mv. *-e*: *Die Swartse, Kose*; andere krijgen *-s*: *die Steyns, Liebenbergs, Cillie's*.

(8) De meêrvoudsuitgang *-(e)ns* heeft in 't Afr. een veel groter gebruiksfeer dan in 't hedendaags Ndl.

(a) *-ens* blijft in 't Mv. behouden bij woorden, die in 't Enk. *-(e)n* verliezen: *vark — varkens* (naast *varke*); *jong — jongens*; *wa — waens*; *môre — môrens*; *wese — wesens*; *lewe — lewens*; *gevoele — gevoelens*.

(b) o.a. hebben de volgende woorden naast de vorm op *-e* ook een vorm op *-ens*:

bad (bat) — badde (batte), baddens.

bed — bedde, beddens.

koei — koeie, koeiens.

kooi — kooie, kooiens.

nôi (nooi) — nôie (nooie), nôiens (nooiens).

mied (miet) — miede (miete), miedens (miedes).

rug (van een landschap) — *rûens*. Daarnaast:

rug (van 't lichaam) — *rûe, rugte*.

vrou — vroue, vrouens.

vrk — vrke, vrkens.

(9) (a) Zst. Nwdn. op 'n toonlooze *-e*, die in de oudere taal in 't Mv. dikwels uitgaan op *-ens*, nemen tegenwoordig *-s* of hebben 't Mv. gelijk aan 't Enk.: *begeerte — begeertes; gedagte — gedagtes; bijdrae — bijdraes* of *bijdrae*.

(b) Bijv. Nwdn. of Deelwoorden op *-e*, als Zst. Nwdn. gebruikt, krijgen *-s* of hebben 't Mv. gelijk aan 't Enk., b.v.: *letterkundige* of *letterkundiges*; *bekende* of *bekendes*; *bekeerde* of *bekeerdes*. Na *die* krijgen zij steeds *-s*: *die rooies, die jong bekeerdes* enz.

(10) Ook de groep woorden, die *-ers* in 't Mv. nemen, is ten opzichte van 't Ndl. zeer uitgebreid. Het Afr. heeft o.a. *kind — kinders*; *lam — lammers*; *kalf — kalwers*; *maat — maters* (naast *maats*); *klip — klippers*; *bog — bogters* (naast *bogte*); *niksnuts — niksnutsters* (naast *niksnutse*); *vabond — vabonders* (naast *vabonde*).

Slechts bij enkele van de bovengenoemde woorden kan de uitgang *-ere* in zeer deftige taal voorkomen. *-ere* is echter gewoon in: *lied* — *liedere*; *gemoed* — *gemoedere*; *goed* — *goedere* (naast *goeters*); *rund* — *rundere*; *gelid* — *geledere*; *volk* — *volkere* (naast *volke*).

De volgende woorden hebben een nieuw Enk. ontwikkeld: *hoenders* Enk. *hoender*; *eiers* Enk. *eier*.

(11) Woorden op *-heid* nemen *-hede*: *goedheid* — *goedhede*; op *-man* — *-mans*, *manne*, *liede* (lui): *timmermans*, *leenmanne*, *staatsliede*, *-lui*.

(12) In 't aanwenden van een geleend Mv. of een Mv. uit een vreemde taal, komt 't Afr. in de regel overeen met 't Ndl.: *doel* — *doeleindes*; *genot* — *genietinge*; *gimnasium* — *gimnasia* enz.

Verzamelwoorden.

(1) Van enkele woorden gebruikt 't Afr., evenals 't Ndl., als ze 'n verzamelbegrip uitdrukken, dezelfde vorm in 't Mv. als in 't Enk.: *5 jaar*, *uur*, *pond*, *duim*, *paar* enz. In sommige streken geschiedt dit ook met de verzamelwoorden: *die bees*, *die skaap*.

(2) Een verzameling van personen kan uitgedrukt worden door achtervoeging van *hulle*, b.v. *Pa-hulle* (= Pa en de mensen die bij hem behoren), *Oom Jan hulle* (= Oom Jan en de mensen die bij hem behoren).

(3) Een verzameling wordt ook uitgedrukt door middel van 't achtergevoegde *-goed*, b.v. *skottelgoed*, *tegoed*, *lekkergoed*, *kooigoed*. Enkel in Hottentotten-Afrikaans heeft dit achtervoegsel zich uitgebreid tot uitdrukkingen als *Pa-goed*, *Ma-goed*, waar *-goed*, naar 't schijnt, ook zonder bepaalde betekenis voorkomt.

Verkleinwoorden.

Het Afr. heeft een grote voorliefde voor Verkleinwoorden. Zij worden niet alleen gebruikt om iets kleins uit te drukken, maar ook om een bepaalde gevoelswaarde weer te geven, een gevoel van liefelijkheid, teerheid, vergoeliking, minachting. In veel gevallen is een woord enkel in de verkleiningsvorm in algemeen gebruik en kan het zonder de verkleiningsuitgang slechts bij wijze van uitzondering gebruikt worden of heeft 't in dat geval een andere betekenis. Zo spreekt men slechts van 'n *koppie*, waar een „*tee-*, *koffiekop*” bedoeld wordt, en kan men 't zelfs over een *groot koppie* hebben, waarnaast *kop* met

Vkl. Wd. *koppie* in de zin van „hoofd” of „heuvel” gebruikt wordt. Vkl. Wdn. komen vooral veel voor als namen van dieren, bloemen, planten en vogels, b.v. *dassies*; *pippies*, *sewejaartjies*; *bewertjies*, *ertjies*, *boontjies*; *rooibekkie*s, *glaasogies*.

Vkl. Wdn. worden in 't Afr. op dezelfde wijze als in 't Ndl. gevormd, met dit verschil, dat met 't Ndl. *-je* in 't Afr. overeenkomt *-ie*, met Ndl. *-tje* Afr. *-tjie*, en dat woorden die uitgaan op *-d*, in 't Ndl. *-je*, maar in 't Afr. *-jie* krijgen, waarbij *-d* + *jie* uitgesproken wordt als *-tjie*, b.v. *hond* — *hondjie*; *bed* — *bedjie*, uitgesproken als *hon-tjie*, *bě-tjie*. Evenzo wordt *bootjie* uitgesproken *b o-tjie*.

Opm. Dit brengt natuurlijk mee, dat een medeklinker tussen een korte klinker en *-ie* schriftelijk verdubbeld wordt: *laggie*, *nekkie* enz. maar *hotie*, *sakie* enz.

In gedeelten van Transvaal en Vrijstaat gaat *-tjie* over tot *-kie*, b.v. *boon* — *booinkie*, *pad* — *paaikie*, *biekie* (voor *bietjie*).

Op te merken is, (a) dat de overgangen, waaraan medeklinkers gewoonlijk tussen klinkers onderhevig zijn, vóór *-ie* uitblijven. Dus *graf* — *graffie*; *lag* — *laggie*; *pad* — *paadjie* (uitgesproken *pā-tjie*). (b) Eind *-t*, die wegvalt na *k*, *f*, *s*, *ch* (Afr. *g*), *p* en eind-*d*, die wegvalt na *g*, worden *niet* hersteld vóór *-ie*: *skof* — *skoffie*; *nes* — *nessie*; *nag* — *naggie*; *amp* — *ampie*, *deug* — *deugie*. (c) Klinkers, die tot verschillende lettergrepen behoren en ten gevolge van het wegvallen van 'n medeklinker naast elkaar zijn komen te staan, trekken samen tot één lettergreep, als *-tjie* toegevoegd wordt: *voël* — *vooltjie*, *reël* — *reeltjie*, *leuen* — *leuntjie*. Volgens de jongste spellingregels van de Akademie moet men echter schrijven: *voëltjie*, *reëltjie*, *leuentjie*.

Opm. Waar eind-*n* in 't Afr. in 't grondwoord wegvalt, wordt hij gewoonlijk in 't verkleinwoord behouden: *wese* — *wesentjie*; *wa* — *waentjie*, maar *vark* — *varkie*; *lewe* — *lewentjie* en *lewetjie*. Ook *nô* heeft *nôientjie*.

HET VOORNAAMWOORD.

Ten opzichte van de Voornaamwoorden zijn er belangrijke verschillen tussen 't Ndl. en het Afr. Daar deze woorden zeer veelvuldig voorkomen, geeft dit aan de beide talen een zeer verschillend karakter. Wij laten een overzicht volgen van de voornaamste Vnwdn. die in 't Afr. voorkomen en hun gebruik.

Het Persoonlike Voornaamwoord.

Enk.			Mv.		
1e Pers. Nom.	ek, [ekke]			ons	
Dat., Akk.	mij, [Akk. mijn]			ons	
2e Pers. Nom.	gij, u, jii		[gij]	u jul(le)	
Dat., Akk.	u, u, jou		[u]	u jul(le)	
Mann. en Onz. Vr. Onz.			Mann., Vr. en Onz. Onz.		
3e Pers. Nom.	hij, sij, dit	hul(le), [ha(ar)lie, sullie, sulle]		dit	
Dat., Akk.	hom, haar, dit	hul(le), [ha(ar)lie, sullie, sulle]		dit	

Opm. (I) Vormverschil om Naamval aan te duiden komt in 't Afr. enkel bij de Pers. Vnwdn. voor. De termen Nominatief, Datief en Akkusatief worden hier gebruikt als ekwivalenten van 't Ndl. 1e, 3e en 4e Naamval.

Opm. (II) De geslachtsonderscheiding heeft, als steeds in 't Afr., betrekking op 't natuurlijk geslacht, b.v.: *Dis 'n eersteklas perd: h ij vlieë oor die aarde; maak gebruik van die geleentheid: dit kom nie gou weer nie.*

Opm. (III) De vormen tussen vierkante haken zijn weinig gebruikelik.

Opm. (IV) Naast *ek* en *hom* komen in literair Afr. ook voor: *ik* en *hem*.

Opm. (V) De vormen *mij, gij, jij, jou, hij, hom, sij, haar* worden zowel zonder als met klemtoon in de zin gebruikt.

Opm. (VI) Het gebruik van *gij* is bijna uitsluitend beperkt tot aanspreekwoord van het Opperwezen. De gewone beleefde aanspreekvorm is *U* of een (herhaald) Zst. Nwd., b.v. „*Pa, dit lijk vir mij, of Pa die toekoms al te duister beskou*”; „*O o m moet O o m se kar maar hier vasmaak*”, of ook wel beleefdheidstitel + *jij*, b.v. „*O o m L., jij word ook wankelmoedig*”; „*V e l d k o r n e t, jij moet mij tog asseblief verskoon*”. *Jij* en *julle* hebben een veel groter gebruiksfeer dan in 't Ndl.

Opm. (VII) *Hij* en *hom* worden ook gebruikt om op onzijdige voorwerpe staan: „*Die boom dra nie meer nie, daarom kap ek h o m (dit) uit*”; *Dis 'n mooi boek: h ij (dit) laat jou in die toestande meelewe.*

Opm. (VIII) Voor onzijdige dingen worden dikwels bij wijze van personifikatie of onder Ndl. invloed *zij* en *haar* gebruikt: *Die kerk moet die belange van h a a r lede in ag neem; zij of haar* komt ook dikwels als letterlike vertaling uit 't Engels voor: *Engeland wil h a a r heerskappij op see vir altijd bevestig.*

Opm. (IX) In tegenstelling met het Ndl. gebruikt de Afr. boer, van een vr. dier (merrie, koe, zog) sprekende, nooit anders dan *zij* en *haar*.

Opm. (X) In 't Afr., enkel van inboorlingen, wordt *hij* of *hom* ook van vrouwelike personen of dieren gebruikt: *As die koei nie wil hoor nie, sal ek h o m slaan.*

Opm. (XI) Verbonden met 'n voorzetsel gebruikt men in de 3e pers. Onz. evenals in 't Ndl. *daar* + voorzetsel. *Lees die boek: jį kan d a a r baie uit leer.* De Ndl. onbetoonde vorm *er* komt niet voor.

Opm. (XII) In 't Mv. wordt *hulle* gebruikt om op alle levende wezens te slaan: *Gee die perde goed voer: hulle moet hard werk.* Voor levenloze dingen kan men *hulle* of *dit* gebruiken; bij 't gebruik van *hulle* wordt 't afzonderlik bestaan van ieder sterker naar voren gebracht: *Daar lê twintig appels op die grond: jį moet hulle (dit) optel; Ons bome dra pragtige appels: ons verkoop dit (hulle) vir 'n hoë prijs.*

Het Wederkerende Voornaamwoord.

Het Wederkerende Vnwd. heeft dezelfde vorm als de Akkusatief van het Pers. Vnwd., behalve waar 't betrekking heeft op levenloze voorwerpen — daar wordt *hom* Mv. *hulle* gebruikt. V.bb.:

<i>Enk.</i>		<i>Mv.</i>
ek	skaam mij	ons skaam ons
giį	skaam(t) u	giį skaam(t) u
u	skaam u	u skaam u
įį.	skaam jou	julle skaam julle
hiį, die perd	skaam hom { hulle, die perde, }	{ skaam hulle,
sį	skaam haar { sull(i)e, ha(ar)lie }	{ sull(i)e, ha(ar)lie
die bos roer	hom	die bosse roer hulle enz.
('n) mens	skaam hom, jou	die mense skaam hulle enz.

Opm. (I) In literair Afr. wordt *sig* dikwels onder Ndl. invloed gebruikt.

Opm. (II) Het versterkende woord *self* wordt gebruikt om er nadruk op te leggen, dat 't niet iemand of iets anders is, doch komt onder Eng. invloed ook in andere gevallen voor, b.v. *Hį verbeel h o m s e l f, dat hiį die koning sį hond se oom is.* Zelfs afschuwelijke Anglicismen als: *ek mį s e l f het dit gedoen* zijn niet onbekend.

Opm. (III) Minder verijnd is de wederkerende uitdrukking: *mį, jou, sį, ons* enz. *lįf*, b.v. *Hį hou sį lįf skoolmeester; sį hou h a a r lįf windmaker* (Ndl.: trots, deftig).

Het Wederkerige Voornaamwoord.

Het Wederkerige Vnwd. is *mekaar*: *Hulle slaan mekaar.* Daarnaast komt voor: *die een.. die ander*: *Hulle het besluit om die een vir die ander te skriįwe; „Hulle het die een die ander staan en uitskel”.*

Bezit wordt evenals bij de Zst. Nwdn. door middel van *sį, se* enz. uitgedrukt: *Hulle het mekaar se, die een die ander se lekkers gesteel.*

Het Bezittelijke Voornaamwoord.

Bezitt. Vnwdn. zijn:

	Attr. Gebruik.	Zst. Gebruik.
1e Pers. Enk.	mij	mijne
Mv.	ons, onse	ons sijn (s'n, s'nne)
2e Pers. Enk.	u	uwe
	jou	jouwe [joune]
Mv.	u	uwe
	jul(le)	jul(le) sijn (s'n, s'nne)
3e Pers. Enk. (mann. en onz.) sij		sijne
(vr.) haar		hare
Mv. hul(le) [ha(ar)lie, sull(i)e]		hul(le) [ha(ar)lie, sull(i)e] sijn (s'n, s'nne.)

Opm. (I) *s'n, s'nne* zijn onbetoonde vormen.

Opm. (II) De Zelfstandige vormen worden zonder *die* gebruikt, b.v. *Wie sij appels is dit? Dis mijne, sijne, jouwe* enz.

Opm. (III) Voor plat gelden de ook voorkomende vormen: *Dis mijne sijn, jouwe sijn, hare sijn*.

Opm. (IV) In 't Zuiden is *ons* de heersende vorm; *onse* schijnt in Transvaal algemeen te zijn.

Opm. (V) 't Zuivere Bezitt. Vnwd. neemt altijd — behalve in de taal der inboorlingen — de geslachts- en getalsonderscheiding in acht. Anders is 't gesteld met *sij* (onbeklemtoond *se*) dat in verbinding met een Zst. Nwd. bezit uitdrukt. (Zie p. 37). V.bb.: *Dit is haar boek; sij het dit gekoop*, tegenover *Dis ma sij, se (naast haar) boek. Hinder die kinders nie; dis hulle eie speelgoed*, tegenover *Die kinders sij, se (naast hulle) speelgoed het gou-gou weggeraak. Hierdie kamer is mijne, maar daardie is hulle sijn*, tegenover *Hierdie is die oumense sijn(e)*.

Het Aanwijzende Voornaamwoord.

In de betekenis van Ndl. *deze* en *die* of *gene* worden in 't Afr. gebezigd de als Bijv. Nwdn. gebruikte woorden: *hierdie* en *daardie* of *diè* (met aksent) voor 't Attributief gebruik, — en *hierdie (een)* of (voor 't Onz. geslacht ook) *dit* en *daardie (een)*, *diè* voor 't Zelfstandig gebruik.

Bij 't Zelfstandig gebruik (doch niet bij *dit*) wordt bezit uitgedrukt, evenals bij de Zst. Nwdn., door middel van *sij, se, haar* enz., b.v. *Dis hierdie een sij skuld; die wat bloos, diè sij kousband is dit*.

Aanwijzende funktie hebben ook *hier-* en *daar-* verbonden met een voorzetsel: *Ek praat hiervan maar hij dink daaraan*.

Synoniem met *hierdie een... daardie een* zijn *die een... die ander (een)* en *duskant se een... anderkant se een*.

Andere Aanwijzende Vnwdn. komen in 't Afr. overeen met 't Ndl.

Opm. (I) In Zst. gebruik hoort men in 't Mv. ook *hierdies, daardies, dies*, b.v. *Die (s) wat dit dink, het dit mis. Hulle het almal hard gewerk, maar daardie (s) het gouer moed opgegee as hierdie (s)*.

Opm. (II) Resten van de oudere verbuiging heeft men nog in vaststaande uitdrukkingen als: *van dees week* (daarnaast ook: *van dees jaar*), *deuskant* (die rivier), *desnieteenstaande, te dien einde, derhalwe* enz.

Opm. (III) *Dit* dekt de gebruiksfeer zowel van Ndl. *dat* als Ndl. *dit*.

Opm. (IV) *Die* dekt de gebruiksfeer zowel van Ndl. *degene* ('n woord dat zelden in Afr. voorkomt) als Ndl. *die*.

Opm. (V) Evenals *hierdie* en *daardie* wordt verbogen *dieselfde* (Attributief); *dieselfde (een)* Mv. *dieselfde(s)* (Zelfstandig).

Het Vragende Voornaamwoord.

Mann. en Vr. Onz.

Mann. Vr. en Onz.

Zelfstandig Gebruik: wie wat [watte]; watter [waffer] (een)

Attributief Gebruik: watter [waffer]

Bij *wie* en *watter (een)* wordt bezit evenals bij de Zst. Nwdn. aangeduid: *wie (watter een) sij spore staan hier? Wie (watter een) sij (haar) rok is die mooiste?*

Wat kan ook na voorzetsels staan: *Van wat* (of *waarvan*) *praat hulle?*

Opm. Het Ndl. *welk(en)* dat in Afr. slechts als literair woord voorkomt wordt in de regel weergegeven door *watter*. Ndl. *wat voor (een)!* = Afr. *wat vir ('n)!* of in platte taal ook *wat se!* b.v. *Wat vir lawaai is dit hier* (plat: *wat se lawaai is dit hier!*)! Ndl. *wat voor (een)* = *hoedanig een* is in Afr. *wat vir* of *hoe een*, b.v. *wat vir 'n man* of *hoe 'n man is dit?*

Het Onbepaalde Voornaamwoord.

Men komt in Afr. niet voor. In plaats daarvan wordt gebruikt ('n) *mens* Mv. *die mense*, dat onderwerp en voorwerp van 'n zin kan zijn, b.v. *'n Mens moet oppas vir praatjies; jį slaan 'n mens mis seer*.

Als Wederkerend Vnwd. wordt bij ('n) *mens* gebruikt *hom* of *jou*: *'n Mens kan hom, of jou, daar nooit moeg aan kijk nie*.

Jį wordt heel veel gebruikt als Onbep. Vnwd.: *As jį van al die prag omring is, dan weet jį heeltemaal nie, hoe jį dit het nie*.

In 't Onzijdig geslacht wordt *dit* gebruikt als Onbep. vnwd.: *Dit behoort nie te gebeur nie; dit hael, kapok* enz.

Andere Onbep. Vnwdn. stemmen in Afr. en Ndl. met elkaar overeen.

Het Betrekkelijke Voornaamwoord.

Het Betrekk. Vnwd. is *wat* voor alle geslachten, Enk. en Mv., b.v. *Dis die man, wat ek gesien het. Die mense wat die meeste raas voer die minste uit.*

Opn. In literair Afr. komt ook *die* voor, waar dit woord in 't Ndl. staan kan.

Wat wordt, indien door een voorzetsel beheerst, altijd in de zin gescheiden van dat voorzetsel: *Die eerste wat hij aan gedink het, was sij moeder.* Deze konstruktie kan vervangen worden door *waar* + voorzetsel of, waar sprake is van personen, voorzetsel + *wie*: *Die eerste w a a r a a n hij gedink het..; die eerste w a a r hij a a n gedink het..; die eerste a a n wie hij gedink het..*

Bezit wordt uitgedrukt door middel van *wat.. van; waar-van; waar.. van*, en waar sprake is van personen, *van wie* en *wie sij (se)*; b.v. *Sij hou die meeste van die kêrel wat die stewels van blink;.. waar van die stewels blink;.. waar die stewels van blink;.. van wie die stewels blink;.. wie sij stewels blink.*

Betrekk. Vnwdn., die tevens 'n antecedent in zich opsluiten, zijn: *wie* en *wat*, b.v. *Wie dit nie wil glo nie, moet dit self probeer; Wat hij sê, kan nooit waar wees nie.*

Opn. Welke is beperkt tot literair Afrikaans, b.v. „Een redenering volgens welke al ons beskawingsideë niks beteken nie”.

HET WERKWOORD.

De vervoeging van 't Ww. heeft in 't Afr. belangrijke vereenvoudigingen ondergaan, die vooral bestaan in 't wegvallen van alle persoonsuitgangen en de bijna algehele verdwijning van de Onv. Verl. Tijd.

Onv. Teg. Tijd van de Onbepaalde Wijs en Aantonende Wijs (Bedrijvende Vorm).

Als Afr. *stam* van 't Ww. kan gelden een vorm, die dient als Onbep. Wijs (Teg. T.) en Onv. Teg. T. (Aant. W.) Deze vorm wordt gevonden door *-en* of *-n* van 't eind van de Ndl. Onbep. W. af te kappen en komt dus overeen òf met de Onbep. W. òf

met de 1e Pers. Enk., Teg. T., van het Ndl.; b.v. van Ndl. *leren* en *klagen* zijn in 't Afr. de

Onbep. W.: *leer, klæe*.

Aant. W.: (ek, u, jij, hij, sij, dit, ons, u, julle, hulle) *leer, klæe*.

Opm. Met het zelden voorkomende *gij* kan de uitgang *-t* of in 't algemeen de vorm van 't Ww: die in 't Ndl. bij *gij* hoort, worden gebruikt. Dus: *Gij leert* of *leer*.

Stammen die uitgaan op *-t*, voorafgegaan door *k, f, s, ch* (Afr. *g*), *p*, verliezen ook de *-t*, b.v. Ndl. *wachten* > Afr. *wag*, *rusten* > Afr. *rus* enz. Sporadies valt ook *d* na *r* en *l* weg: Ndl. *aanvaarden*, *vermoorden*, *verbeelden*, *uitschelden* > Afr. *aanvaar*, *vermoor*, *verbeel*, *uitskel*, doch Ndl. *antwoorden*, *vermelden* = Afr. *antwoord*, *vermeld*.

De vorm op *-e* treedt in de regel alleen op bij stammen, die in 't Ndl. uitgaan op *-d*, *-g* of *-f*. Deze woorden hebben dikwels twee vormen naast elkaar — één die uitgaat op een medeklinker en één die uitgaat op een *-e*, die vervolgens ook wegvallen kan. De dubbelvormen zijn in 't gebruik gelijkwaardig, doch die op klinkers komen meer voor dan die welke op medeklinkers uitgaan. De vormen op medeklinkers komen in 't Noorden meer voor dan in 't Zuiden.

(1) *-d*: Na lange klinker of tweeklank valt Ndl. *d* in 't Afr. weg of gaat over tot *i*. De stam gaat dus uit op *-e*, die vervolgens ook wegvallen kan: *beduie*, *bedui*; *weie*, *wei*; *strij*; *hou*; *raai*; *nooi* enz. Sporadies blijft *-d* echter: *bied* naast *bieë*, *bie*; *kleed* naast *kleë*, *klee*; *smeed* naast *smeë*, *smee*.

Opm. Door de Akademie is besloten, werkwoordelijke vormen op *-eë* „af te schaffen”(!) en slechts vormen als *aanklee*, *betree* enz. te erkennen.

Na 'n korte klinker of 'n medeklinker kan de stam op *-d* of *-de* uitgaan: *bid*, *bidde*; *wed*, *wedde*; *word*, *worde*; *spel*, *spelde*.

(2) *-g*: Na lange klinker of tweeklank blijft Ndl. *g* behouden als uitgang van de Afr. stam of valt hij weg met behoud van de *-e*, die echter daarna ook wegvallen kan: *klaag*, *klæe*, *kla*; *jaag*, *ja*; *saag*, *sae*; *bedrieg*, *bedrieë*, *bedrie*; *buig*, *buie*, *bui*; *krijg*, *krij*.

Na korte klinker blijft Ndl. *g* behouden als uitgang van de Afr. stam of valt hij weg met behoud van de *-e*, die echter daarna ook wegvallen kan. In het tweede geval wordt de voorgaande klinker gerekt en gaan *ë*. *ĩ*. *õ* *ũ* over tot een open klank: *bevlag*, *bevlae*; *eg*, *êe*; *leg*, *lê*; *seg*, *sê*; *oorbrug*, *oorbrûe*.

Opm. Ook Ndl. *hebben* = Afr. *hê*.

Na lange zowel als na korte klinker kan *g* (*gg*) echter als klapper (en onder Ndl. invloed ook als spirant) *met* volgende *-e* behouden blijven: *klage, egge* enz.

Na *r* en *l* gaat de Afr. stam uit op *-g* zonder *-e* òf op *-ge*, waar *g* als klapper uitgesproken wordt. Deze klapper kan vervolgens aan de *r* of *l* geassimileerd worden met of zonder rekking van de voorafgaande klinker tot een lange open klank: *berg, berge, berre, bère; sorg, sorge, sôre; volg, volge*.

(3) *-f*. Na lange klinker, tweeklank, *l* of *r*, blijft Ndl. *f* behouden als uitgang van de Afr. stam òf gaat de stam uit op *-we*, waarvan de *-w* tussen klinkers en vervolgens ook de *-e* wegvallen kunnen: *skaaf, skawe; street, strewe; g(e)loof, g(e)lowe, glo; skrijf, skrijwe; bederf, bederwe; dolf, dolwe*.

Na korte klinker blijft Ndl. *f* behouden als uitgang van de Afr. stam of gaat de stam uit op *-we* (schriftelijk: *ww*): *afskaf, afskawwe; uitstof, uitstowwe*.

Opm. (I) Ook enkele andere Ww. kunnen in 't Afr. een stam op *-e* hebben, b.v. *spel, spelle; gebeur, gebeure; berou, beroue. Berispe, raspe* en *gespe* hebben enkel 'n stam op *-e*.

Opm. (II) Onmiddellijk na *te* wordt dikwels 'n Onbep. W. op *-e* gebruikt van een Ww. dat anders geen *-e* heeft in de Onbep. W.: *te dinke, te wense; te wagte* enz. en in Transvaal zelfs: *te doene* en *te siene*.

In de volgende gevallen onderscheidt 't Afr. tussen de Onbep. W. en de Aant. W.:

Als Onbep. W. worden gebruikt: *gaan; staan; slaan; doen; sien; wees; hê* (= bezitten), *het* (Hulpww.); *begin(ne); behoor* of *behoort*.

Als Aant. W.: (Hij, dit) *gaan* of *gaat; staan* of *staat; slaan* of *slaaf; doen* of *doet; sien* of *siet; is; het; begin* of *begint; behoort*.

Opm. (I) *Het jį* wordt geassimileerd tot *hejį*.

Opm. (II) De vormen: *reen* en *reent* worden beide als Onbep. W. en als Aant. W. gebruikt. Deze beide vormen komen ook als Zst. Nwd. voor.

Bij een aantal Ww., die een vóórtdurende lichamelijke handeling uitdrukken, wordt, evenals in ouder Ndl. een gelijktijdige tweede handeling uitgedrukt door *en* + Aant. W. of Onbep. W. en niet door *te* + Onbep. W., b.v. *Hį staan en lol; sį lē en kreun; dis verbode om hier te loop en druiwe eet; ons het lekker gesit en gesels*.

Het Tegenwoordige Deelwoord.

(a) Het Teg. Deelw. komt in werkwoordelijke funktie zelden, behalve in deftige taal, voor. Het kan van de Onbep. W. ge-

vormd worden door toevoeging van *-(e)nde* b.v. *leer* — *lerende*; *leef*, *lewe* — *lewende*; *staan* — *staande*; doch daar 't gebruik van deze vorm sterk onder Ndl. invloed staat, wordt hij dikwels direkt uit 't Ndl. overgenomen. Zo krijgt 't Afr. *wees* — *sijnde*; *hê* — *hebbende*; *sê* — *seggende*; *lê* — *leggende*; *oorbrug* — *oorbruggende*; *klaag* — *klagende* naast *klaende*.

Opm. Onder Ndl. invloed wordt de *-e* van de uitgang ook dikwels weggelaten.

(b) In de funktie van een Bijv. Nwd. gaat 't Teg. Deelwd. in Predikatief gebruik uit op *-(e)nd*, in Attributief gebruik op *-ende*, b.v. *Hij is sukkelend, hardwerkend, oplettend* maar: 'n *sukkelende ou span*; 'n *werkende lid*; 'n *oplettende leerling*.

Over 't gebruik van een herhaalde werkwoord-stam in de funkties van het Teg. Deelwd. zie onder *Syntaxis*.

Het Verleden Deelwoord.

(a) *Werkwoordelijke Funktie*:

(1) Het Verl. Deelwd. wordt bij niet-samengestelde Ww. gevormd door *ge-* vóór de Onbep. W. te voegen: *geleer*; *gegaan*; *geslaan*; *gedoen*; *gesê*; *geklaag*, *geklae*, *gekla*; *geëet*; *gestrij*.

Opm. Onregelmatig is *hê* — *gehad*.

(2) Bij Scheidbaar en Onscheidbaar samengestelde Ww. komen gebruik en positie van *ge-* overeen met 't Ndl., b.v. *oorge-laaï*, *oorlaai*, *gedwarsboom* = Ndl. *overgeladen*, *overladen*, *gedwarsboomd*.

Opm. *hardloop* heeft *gehardloop*.

(3) Van de Ww. die met een voorvoegsel gevormd zijn, heeft *g(e)loof*, *g(e)lowe*, *glo* steeds *ge*; dus *gegloof*, *geglowe*, *geglo*. Andere hebben dikwels naast de vorm zonder, ook een vorm met, *ge-*, b.v. *geb(e)loof*, *geb(e)lowe*, *geblo* naast *beloof*, *belowe*; *geontvang* naast *ontvang*; *geërken* naast *erken* enz.

(4) Werkwoorden die door middel van de uitgang *-eer* gevormd worden, kunnen 't Verl. Deelwd. met of zonder *ge-* hebben: *geregeer* of *regeer*; *geprobeer* of *probeer*; *geskandeer* of *skandeer* enz.

(5) Van Sterke Ww. wordt dikwels een Sterk Verl. Deelwd. (zonder *-n*) gebruikt (I) in deftige stijl (II) in enkele staande uitdrukkingen als *die Mens is geskape*; *die huwelik is voltrokke*; (III) van enkele Ww. ook in gewone stijl: *gebore*; *gebrog* of *gebrag*; *gekog*; *gedag* of *gedog*; *gestorwe*; — naast *gebring*; *gekoop*; *gedink*; *gesterwe*, *gestert*.

(b) *Bijvoegelijke Funktie*.

(1) Bij Sterke Ww. overweegt 't gebruik van het Sterke Verl.

Deelwd. In figuurlike of afgeleide betekenis kan 't Sterke Verl. Deelwd. in de regel niet vervangen worden door 't zwakke, b.v. *'n geslote boek*, *'n deurgestoke kaart*, *'n opgeskote meisie*, *geskonde regte*. In de gewone betekenis kan de sterke vorm in de regel vervangen worden door 'n zwakke, die echter dikwels plat klinkt, b.v. *'n gebreekte* naast *'n gebroke glas*; *gekoopte* naast *gekogte klere* enz.

(2) Bij Zwakke Ww. krijgt 't Verl. Deelwd., behalve na *k*, *f*, *s*, *ch* (Afr. *g*), *p* in Predikatief gebruik *-d*; in Attributief gebruik (ook na de genoemde letters) *-te* of *-de*, b.v. *Die boeke is ingepak*; *die man is uitgeraas*; *sij is gesteld op haar klere* — *die ingepakte boeke*; *'n uitgeraasde man*; *'n opgestelde vrou*.

Opm. (I) In heel veel gevallen maakt 't taalgevoel echter geen verschil tussen werkwoordelijke en bijvoegelijke funktie. In werkwoordelijke funktie komen na *is* en *was* in uitzonderingsgevallen vormen met *-d* voor, b.v. *Hulle is gister getroud* naast *Hulle het getrou*. In bijvoegelijke funktie komt vaak een *d*-loze vorm voor, b.v. *Dit was nie vir mij bedoel nie*; *ons was toe al verraa*. Biezondere vermelding verdient dat 't Verl. Deelwd. in een beknopt opschrift als: *Nog een posisie verowerd* gevoeld wordt als de weergave van 'n *toestand* (na voltrekking van de *handeling*) en dus de vorm van de bijv. funktie vereist.

Opm. (II) In Bijwoordelijke funktie heeft 't Zwakke of Sterke Verl. Deelwd. dezelfde vorm als in Bijv. funktie (Predikatieve vorm) b.v. *Dis ongetwijfeld waar*; *beslis onjuis*; *hij het onbesonne gepraat*.

De Volmaakt Tegenwoordige Tijd. (Bedrijvende Vorm).

De Volm. Teg. T. (*Perfektum*) wordt gevormd door *het* of *is* + Verl. Deelwd. *Het* wordt gebruikt bij Overgankelijke Ww.; bij Onoverg.- en Koppelww. zijn *het* en *is* gelijkwaardig, hoewel *het* veel meer voorkomt, b.v. *Hij het geleer*; *Hij het* (of *is*) *gister aangeland*; *Hij het* (of *is*) *geblij*.

De Onvolmaakt Verleden Tijd. (Bedrijvende Vorm).

De Onv. Verl. Tijd (*Imperfektum*) is in 't Afr. geheel verdwenen, behalve bij de volgende woorden: (1) *was*, *had*, *sou*, *wou*, *kon*, *moes*, *mog*, hetzij als Hulpww., hetzij als op zichzelf staande Ww. gebruikt; (2) sporadies ook bij *wis*, *dag* of *dog*, *kog*, *brag* of *brog*, *begon* of *begos*.

Opm. (I) De vormen *verloor* en *dolwe* zijn opgeschoven geworden tot stammen van de Teg. T.

Opm. (II) Door verschillende Afr. schrijvers is gepoogd de Onv. Verl. T. weer in te voeren. Gebleken is dat de Zwakke Verl. T. tegen 't Afr. taalgevoel indruist, maar de Sterke niet. Toch is *werd* de enige van de aldus ingevoerde vormen, die levensvatbaarheid vertoont.

Opm. (III) Door 't in grote mate verloren gaan van de Sterke Vervoeging krijgt een van een verbale stam afgeleid Zst. Nwd. soms ook een andere vorm, b.v. *snij* = Ndl. *snede*; *bijt* = Ndl. *beet*; *oorskiët* = Ndl. *overschot*.

Bij andere Ww. wordt de Ndl. Onv. Verl. T. in 't Afr. vervangen door (1) de Volm. Teg. T., b.v. Ndl. *Dat geschiedde tweemaal daags* = Afr. *Dit het tweemaal op 'n dag geskied* (2), vooral in de verhaaltrant, door de Onv. Teg. T., al dan niet ingeleid met *toe*, b.v. *Hij het so vinnig as hij kon gehardloop en toe kom hij uit asem daar aan en sê met bewende stem: „Die Kaffers kom aan”*. „Maar teen wil en dank het hij.. haar meer en meer geboei en het sij medelijde begin krij met die forse man wat so sij hart ontbloot. Tot eensklaps alles duidelik is en haar liggaam 'n reaktie ondergaan. 'n Lome onmagstu omhoog, 'n lamheid druk van haar skouers af”.

De Volmaakt Verleden Tijd. (Bedrijvende Vorm).

In de Bedrijvende Vorm is de Volm. Verl. T. (*Plusquamperfectum*) met 't Hulpww. *had* verloren gegaan en wordt steeds door de Volm. Teg. T. Vervangen.

Opm. Deze vorm wordt echter, in strijd met 't levende spraakgebruik, door vele schrijvers gebezigd.

De Volm. Verl. T. met *was* komt naar de vorm wel voor, maar kan overal vervangen worden door de Volm. Teg. T., die precies dezelfde betekenis weergeeft. Gelijkwaardig met *was geweest*, *was gebeur*, *was ontstaan* enz. zijn dus: *is geweest*, *is gebeur*, *is ontstaan* enz.

De Weergave van tijdverschil.

Om een reeds plaats gevonden handeling weer te geven, maakt 't Afr. dus gebruik van: (1) de Onv. Teg. T.; (2) de Volm. Teg. T.; (3) bij enkele Ww. van een Onv. Verl. T., die in betekenis overeen komt met de Volm. Teg. T.; (4) bij enkele Ww. van een Volm. Verl. T., die door de Volm. Teg. T. vervangen kan worden. Er hoeft in de zin geen konkordantie tussen de tijden te bestaan. De spreker duidt slechts éénmaal, hetzij door middel van een tijdwoord als *gister*, *verlede week* enz., hetzij door middel van een der drie genoemde Verl. Tijden aan, dat de handeling in 't verleden plaats vindt, verplaatst zich dan in de

geest in dat verleden en vervolgt, alsof de handeling tijdens 't spreken plaats vindt. Indien de duidelijkheid dat eist, kan het 't verleden aanduidende woord worden herhaald. Dat de ene handeling in een vroeger verleden dan de andere heeft plaats gevonden, kan dan steeds worden weergegeven door de verhouding van Onv. Teg. T. en Volm. Teg. T. Ter opheldering volgen hier nog twee voorbeelden: „*Swartbooi het intussen binnengekom, en verklaar, dat dit donker is en hij geen Engelsman gesien het nie*” = Ndl. *S. was intussen binnengekomen en verklaarde, dat het donker was en hij geen Engelsman gezien had.*

„*Die vrou van die Duitse digter Schleger, wat 'n dogter was van die geleerde Mozes Mendelssohn, ontvang eenmaal besoek, terwijl sij met 'n stuk eenvoudige handwerk bezig was*” [of i-s]. = Ndl. *De vrouw van de Duitse dichter S., die 'n dochter was van de geleerde M. M., ontving eenmaal bezoek, terwijl sij met 'n stuk eenvoudig handwerk bezig was.*

Aanvoegende Wijs.

Een Aanv. W., die in vorm van de Aant. W. verschilt, bestaat (behalve in enkele geijkte uitdrukkingen, als: *Dit sij so; lang lewe die koning; U wil geskiede* enz.) in 't Afr. niet. Om een veronderstelling of voornemen, een concessie, of een tijdens 't spreken niet vervulde begeerte uit te drukken, wordt de Onv. Verl. T. van de Ww., die deze vorm behouden hebben, of de Onv. Verl. T. van een Hulpww. + een Verl. Deelwd. of Onbep. W. gebruikt, b.v. „*Had die jonge man, wat die woorde geuit het, net 'n beetjie nagedenk.. dan had hij hulle nooit gesê nie*”. Ag, *was hij maar hier en mog ek hom nog maar één keer sien!*

Ook de direkte woordorde kan voorkomen: *Hij mog dit gedink het, maar hij het dit nie gesê nie. Een mens sou sê: hij is 'n profeet.*

Het vormen van de overige tijden blijke uit 't volgende voorbeeld:

Bedrijvende Vorm.

Aant. Wijs.

Onv. Toek. T. sal leer.

Volm. Toek. T. sal geleer het.

Gebiedende Wijs.

leer.

*Onbep. Wijs.**Onv. Teg. T.* [om te] leer*Volm. Teg. T.* [om te] geleer het.*Onv. Toek. T.* [om te] sal leer*Volm. Toek. T.* [om te] sal geleer het.*Lijdende vorm.**Deelwoorden.*

wordende geleer enz.

*Aant. Wijs.**Onv. Teg. T.* word geleer.*Onv. Verl. T.* [werd geleer].*Opm.* De *Onv. Verl. T.* komt enkel in literair Afr. voor.*Volm. Teg. T.* is geleer [geword].*Volm. Verl. T.* was geleer [geword].*Onv. Toek. T.* sal geleer word.*Volm. Toek. T.* sal geleer geword het.*Gebiedende Wijs.*

word geleer.

*Onbep. Wijs.**Onv. Teg. T.* [om] geleer [te] word.*Volm. Teg. T.* [om] geleer [te] geword het.*[Onv. Toek. T.]* [om te] sal geleer word*Volm. Toek. T.* [om te] sal geleer geword het].*Opm.* (I) Men lette op de positie van (*om*) *te* in de *Onbep. W.* 't Is onmogelijk in 't Afr. te zeggen *om geleer te het (of hê)*. Schrijvers, die deze konstruktie gebruiken, zondigen op 't taalgevoel kwetsende wijze tegen 't Afr. idioom.*Opm.* (II) Na *sou* en *het* wordt de *Onv. Verl. T.* van *wil, kan* en *moet* gebruikt en niet de *Onbep. W.*, b.v. *Hij het dit kon sien; Hij sou dit wou doen.**Hulpwerkwoorden.*

Uit 't voorgaande is gebleken, dat de Ndl. buigingsvormen in 't Afr. voor 'n groot deel verloren zijn gegaan. Daarentegen is 't aantal Hulpww. — vooral om aanvang, voortdoring of afloop van een handeling uit te drukken — aanmerkelijk toegenomen. Van de bovengenoemde Ww., die 'n lichamelijke handeling uitdrukken, kunnen zonder volgend *en* en dus als zuivere Hulpww. worden gebruikt:

staan (drukt uit voortduring), b.v. *Hij s t a a n [en] rondloop.*
loop (drukt uit aanvang in de onmiddellike toekomst, b.v. *Jij moet die perd l o o p voer gee.* Evenzo *gaan*.

Lê (om voortduring uit te drukken) komt tans nog enkel in Hottentotten-Afr. voor.

Verder komen als Hulpww. (zonder *te*) voor en wel om aan te duiden:

Aanvang: begin.

Voortduring: aanhou, blij.

Beëindiging: ophou, basta.

HET BIJWOORD.

De *Vergrotende Trap* wordt gevormd door *-er* achter de Stellende Trap te voegen: *stadig* — *stadiger*; de *Overtreffende Trap* (1) zo 't Bijwoord samengaat met een Ww. door *-ste* achter de Stellende Trap te voegen, b.v. *Hij loop (die) v i n n i g s t e op sij leë maag*; (2) zo 't met een Bijv. Nwd. of een ander Bijwd. samengaat, door *-s* achter de Stellende Trap te voegen, b.v. *Dit gaan u i t e r s langzaam; hij is die m e e s ervare parlementslied.*

De formatie komt overigens overeen met die van de Bijv. Nwdn.

Opm (I) De Overtreffende Trap op *-ste* kan met of zonder *die* gebruikt worden.

Opm. (II) Men lette op de Overtreffende vormen: *liewerste(r)* en *anderste(r)*.

Opm. (III) De verkleiningsuitgang achter een Bijwoord dat een *mo-gelijkheid* uitdrukt, geeft te kennen een hoge graad van twijfel of dat de spreker het tegengestelde verlangt: *dalkies, altemittertijes*.

HET TELWOORD.

De Afr. hoofdgetallen, ranggetallen, verdubbeltallen, soortgetallen en herhalingsgetallen komen overeen met de Nederlandse.